

Spis treści

Wstęp.....	13
1. Wychowanie jako historycznie zmienna funkcja społeczeństwa ...	13
2. Historia wychowania – zakresy pojęcia	15
3. Historia wychowania jako przedmiot kształcący	16
4. Historia wychowania jako dyscyplina naukowa	17
4.1. Początki i kierunki rozwoju badań	17
4.2. Historia wychowania w Europie	19
4.3. Historia wychowania w Polsce	19
5. Podstawowe wydawnictwa i syntezy	21
6. Historia wychowania na studiach pedagogicznych	23
7. Cel niniejszego wydawnictwa	24
I. Starożytność: podstawy europejskich tradycji edukacyjnych	27
1. Wprowadzenie	27
2. Wychowanie w Grecji w okresie archaicznym i klasycznym	29
2.1. Rodzina i państwo; ideały wychowawcze (homerycki, spartański, ateński)	29
2.1.1. Uwagi ogólne. Epoki historyczne kultury greckiej	29
2.1.2. Wychowanie w czasach <i>Iliady</i> i <i>Odysei</i>	30
2.1.3. Wychowanie w rodzinie i ideały wychowawcze w okresie archaicznym i klasycznym	31
2.1.4. Wychowanie spartańskie i ateńskie	32
2.2.1. Szkoła	33
2.2.2. Sofiści	34
2.2.3. Optymizm pedagogiczny Sokratesa	35
2.2.4. Platońska koncepcja państwowego systemu edukacji	36

2.2.5. Arystoteles: indywidualizacja i unaukowanie problematyki edukacyjnej	37
3. Hellenizm: utrwalenie się struktury szkolnej i ideał człowieka wykształconego	39
4. Rzym starożytny	41
4.1. Wprowadzenie	41
4.2. Republika: tradycje wychowania w rodzinie	42
4.2.1. Mit rodziny	42
4.2.2. Edukacja domowa w rodzinie starorzymskiej	43
4.2.3. Nowy ideał Rzymianina okresu hellenizmu	45
4.3. Szkoła: od nauczania in triviis do systemu szkolnictwa państwowego	46
4.3.1. Łacińska szkoła elementarna	46
4.3.2. Łacińska edukacja średnia i wyższa w okresie Republiki	46
4.3.3. Marek Tulliusz Cyncero: mistrz słowa i twórca sztuki oratorskiej łacińskiej – orator – polityk schyłku Republiki	47
4.3.4. Polityka szkolna Cesarstwa	48
4.3.5. Marek Fabiusz Kwintylijan: pochwała edukacji publicznej – mówca wzorem obywatela	49
4.3.6. Oderwanie mądrości szkolnej od życia	50
5. Wczesne chrześcijaństwo	51
5.1 Wprowadzenie	51
5.2. Tradycje judaizmu. Wpływ <i>Starego Testamentu</i>	52
5.2.1. Rodzina żydowska i wychowanie	52
5.2.2. Szkoła żydowska	52
5.3. Wychowanie w rodzinie chrześcijańskiej	53
5.4. Stosunek chrześcijan pierwszych wieków do kultury i szkoły pogańskiej	54
5.4.1. Szkoły katechetyczne	56
5.5. Pojednanie chrześcijaństwa z kulturą antyczną	56
5.5.1. Św. Augustyn i św. Hieronim – uzasadnienie kształcenia chrześcijan w naukach świeckich	56
5.5.2. Konsekwencje upadku Cesarstwa Zachodniego dla dziejów szkoły	58
Bibliografia	58
II. Średniowiecze	61
1.1. Wprowadzenie	61
1.2. Przechodzenie od szkoły antycznej do chrześcijańskiej	62

1.3. Pierwsze szkoły chrześcijańskie	64
1.4. Wczesnośredniowieczne kompendia wiedzy antycznej	65
2. Średniowieczny porządek edukacyjny	65
2.1. Państwo a szkoła przed X wiekiem	65
2.2. Wychowanie stanowe	66
2.3. Utrwalenie monopolu kościelnego w szkolnictwie	67
3. Pęknięcie ram szkolnictwa kościelnego	68
3.1. Scholastyka	68
3.2. Św. Tomasz z Akwinu	69
3.3. Powstanie uniwersytetów	70
4. Chrześcijaństwo i wejście Polski w krąg kultury zachodniej	71
4.1. Wprowadzenie	71
4.2. Rozwój szkół i alfabetyzacji w pierwszych wiekach państwa polskiego	73
4.3. Uniwersytet Krakowski	74
5. Rodzina, szkoła i społeczność lokalna jako środowisko wychowawcze w średniowieczu i w czasach nowożytnych	75
Bibliografia	78
III. Edukacja w Europie czasów nowożytnych: XIV–XVIII w.	80
1. Renesans i humanizm	80
1.1. Wprowadzenie	80
1.2. Nowe funkcje wiedzy i wykształcenia	81
1.3. Doświadczenia włoskie i niderlandzkie	82
2. Humanistyczna myśl o edukacji	83
2.1. Europa intelektualna	83
2.2. Tomasz More (1478–1535) i jego utopia: edukacja dzieci i młodzieży jako warunek idealnego państwa	84
2.3. „Książę humanistów” – Erazm z Rotterdamu (1469–1536): szerzenie kultury humanistycznej w kształceniu i w stosunku do dzieci	85
2.4. Największy pedagog humanistyczny Europy – Jan Ludwik Vives (1492–1540): renesans myśli o szkole	88
3. Wpływ reformacji i uchwał Soboru Trydenckiego na edukację w Europie	90
4. Humanistyczne modele szkół europejskich w XVI i XVII w.	92
4.1. Szkoła parafialna – zasadnicza zmiana funkcji i adresu społecznego	92
4.2. Szkoła średnia	93
4.2.1. Gimnazjum humanistyczne Jana Sturma	93

88	4.2.2. Jezuici: udoskonalenie gimnazjum humanistycznego ..	94
28	4.2.3. Katolickie seminarium diecezjalne	97
28	5. Edukacja i szkoła w Polsce w okresie humanizmu	97
28	5.1. Myśl pedagogiczna: literatura obca, literatura polska	
88	i pedagogzy o edukacji	97
78	5.1.1. Warunki recepcji nowożytnej myśli edukacyjnej	
88	w XV i XVI w. w Polsce	97
88	5.1.2. Rynek czytelniczy; zryw edukacyjny „złotego wieku”	98
88	5.2. Wybitne osiągnięcia polskiej myśli o wychowaniu w XVI w.:	
88	Andrzej Frycz Modrzewski i Sebastian Petrycy z Pilzna	100
88	5.2.1. Andrzeja Frycza Modrzewskiego (1503–1572)	
88	polityczno-obywatelska koncepcja szkoły	
88	i zawodu nauczycielskiego	101
88	5.2.2. Poglądy Sebastiana Petrycego z Pilzna na	
88	wychowanie	102
88	5.3. Przekształcenia systemu szkolnego	103
88	5.3.1. Szkoły parafialne	104
88	5.3.2. Szkoły średnie	104
88	5.3.3. Szkoły wyższe	107
88	5.4. Społeczeństwo a edukacja: instrukcje rodzicielskie	108
88	5.4.1. Formy edukacji. Stosunek do szkoły	108
88	5.4.2. Podróże za granicę; instrukcje rodzicielskie jako	
88	wyraz świadomości pedagogicznej społeczeństwa	
88	staropolskiego	109
88	5.5. Klasztorna edukacja dziewcząt	111
88	6. Krytyka szkoły humanistycznej i nowe propozycje edukacji	112
88	6.1. Niezadowolenie	112
88	6.2. Michał Montaigne – opinia krytyczna o szkole; myśl	
88	o wychowaniu indywidualnym	112
88	6.3. Nowy typ szkoły dla świeckiej elity społecznej	
88	– szkoła szlachecka (rycerska)	113
88	Bibliografia	114
88	IV. Myśl pedagogiczna XVII i XVIII w.	117
88	1. Wprowadzenie	117
88	1.2. Jan Amos Komeński (1592–1670): idea powszechnego	
88	kształcenia	118
88	1.3. Koncepcje wychowania domowego w końcu XVII w.	120
88	1.3.1. John Locke (1632–1704): wychowanie gentlemana	122
88	2. Francuska myśl pedagogiczna okresu oświecenia;	
88	<i>Emil</i> Jana Jakuba Rousseau	124

2.1. Myśl społeczno-filozoficzna	124
2.2. Jan Jakub Rousseau (1712–1778): pedagogika uczucia	125
2.3. Modele organizacyjne szkolnictwa w państwie	127
2.4. Myśl i znaczenie Wielkiej Rewolucji Francuskiej (1789–1795)	127
Bibliografia	128
V. Reforma edukacji w Polsce w XVIII w.	130
1. Pierwszy etap reformy szkolnej	130
1.1. Dokonania Stanisława Konarskiego (1700–1773)	130
1.2. Doświadczenia szkół rycerskich	133
2. Drugi etap reformy szkolnej – Komisja Edukacji Narodowej (1773–1794)	134
2.1. Okoliczności powstania KEN	134
2.2. Działalność KEN	136
2.2.1. Struktura szkolna – społeczny zasięg reformy	136
2.2.2. Programy nauczania i ideały wychowawcze	137
3. Prawo szkolne KEN	138
Bibliografia	139
VI. Uczelnie wyższe. Uniwersytety	141
1.1. Wpływy humanistyczne	141
1.2. Załamanie i upadek uniwersytetów w końcu XVII i w XVIII w.	143
2. Reformy uniwersyteckie w Niemczech w XVIII w.	144
3. Państwowy uniwersytet „filozoficzny”	145
3.1. Wilhelm von Humboldt i Uniwersytet Berliński	145
3.2. Reforma uniwersytetów przez Komisję Edukacji Narodowej	147
3.3. Oxford i Cambridge: opór przeciwko modernizacji	148
4. Szkolnictwo wyższe w XIX i XX wieku	149
4.1. Zróżnicowanie i funkcje społeczne wyższych uczelni	149
Bibliografia	151
VII. Wychowanie w czasach najnowszych (XIX–XX w.): Europa	153
1. Europa w XIX i XX w.	153
1.1. Wprowadzenie	153
2. Rodzina i dziecko	154
2.1. Przemiany rodziny w XIX i XX w.	154
2.2. Opieka nad dziećmi	154
2.3. Ideały wychowawcze	156
2.4. Pedagogizacja rodziców	157

2.5. Powstanie ochron	158
2.5.1. „Pedagogizacja” ochron	158
2.5.2. Fryderyk Wilhelm Froebel (1782–1852)	159
2.5.3. Przedszkole w XX wieku	159
3. Szkoła	160
3.1. Wprowadzenie	160
3.2. Czynniki rozwoju	161
3.3. Państwo i Kościół a szkoła	162
4. Oświata ludowa i szkoła elementarna	163
4.1. Od szkoły parafialnej do ludowej szkoły elementarnej	163
4.2. Jan Henryk Pestalozzi (1746–1827): „ojciec ogólnokształcącej szkoły ludowej”	164
4.3. Pozapaństwowe inicjatywy edukacyjne	165
4.4. Utworzenie szkół elementarnych ogólnokształcących. Przykład francuski	166
5. Początki nowoczesnego kształcenia nauczycieli elementarnych ..	167
6. Szkoła średnia ogólnokształcąca	168
7. Szkoła średnia w myśli pedagogicznej w XIX w.	169
7.1. Jan Fryderyk Herbart (1776–1841): idea nauczania wychowującego	169
7.2. Herbert Spencer (1820–1903). Pozytywistyczna kontestacja neohumanistycznej szkoły średniej	170
8. Różnorodność szkół	170
9. Nowe wychowanie	171
9.1. Psychologia eksperymentalna i pedagogika naukowa	171
9.2. Pajdocentryzm i nowa szkoła	172
9.3. Kierunki nowoczesnej pedagogiki	173
Bibliografia	174
VIII. Szkoła i wychowanie na ziemiach polskich w XIX–XX	176
1. Sytuacja edukacyjna w dobie zaborów	176
1.1. Polityka oświatowa państw zaborczych	177
1.2. Rodzina i polskie ideały wychowawcze w XIX w.	178
1.3. Społeczno-kulturalny kontekst wychowania w rodzinie	179
2. Literatura edukacyjna i myśl pedagogiczna w XIX w.	180
2.1. Publicystyka i literatura pedagogiczna I połowy XIX w.	180
2.2. Publicystyka i literatura pedagogiczna II połowy XIX w.	183
2.3. Jan Władysław Dawid (1859–1914) i początki polskich badań pedagogicznych	184
2.4. Koncepcje wychowania: w służbie nowego społeczeństwa – Stanisław Karpowicz, w służbie narodu – Stanisław Szczepanowski	184

3. Polska rzeczywistość szkolna i działalność oświatowa w czasie zaborów	185
3.1. Okręg Szkolny (Naukowy) Wileński – próba utrzymania dorobku KEN	185
3.2. Warszawa – twórcza kontynuacja dorobku edukacyjnego KEN	186
3.3. Reformy lat sześćdziesiątych i szkolnictwo przełomu wieków	187
3.3.1. Reforma Aleksandra Wielopolskiego (1862)	187
3.3.2. Rusyfikacja popowstaniowa Królestwa Polskiego	188
3.3.3. Tajna oświata i ruch oświatowy	189
3.3.4. Konrad Prószyński (Promyk) i jego <i>Elementarz na</i> <i>którym nauczysz czytać w 5 albo 8 tygodni</i> (1874)	190
3.3.5. Strajk szkolny w Królestwie Polskim	191
3.3.6. Germanizacja w zaborze pruskim	192
3.3.7. Józef Dietl i Rada Szkolna Krajowa w Galicji	193
3.3.8. Ożywienie oświatowe i ruch nauczycielski na przełomie wieków	194
4. Wiek dwudziesty	195
4.1. Rodzina i ideały wychowawcze w XX w.	196
4.2. Szkoła w II Rzeczypospolitej	199
4.2.1. Kwestia dualizmu szkolnego	199
4.2.2. Ustawodawstwo szkolne w II Rzeczypospolitej	200
4.2.3. Osiągnięcia i niedostatki systemu szkolnego II Rzeczypospolitej	201
4.2.4. Oświata podziemna	203
4.3. Szkoła po II wojnie światowej	204
4.3.1. Okres odbudowy	204
4.3.2. Polityczne aspekty reform szkolnych w drugiej połowie XX w.	205
4.3.3. Reformy szkolne	206
4.3.4. Osiągnięcia oświaty PRL	209
5. Myśl pedagogiczna i nauki pedagogiczne	210
5. 1. Nauki pedagogiczne w II RP	210
5.2. Nauki pedagogiczne po II wojnie światowej	212
5.2.1. Lata 1945–1948: nawiązanie do tradycji przedwojennych	212
5.2.2. Lata 1949–1955: „okres stalinowski”	212
5.2.3. Po przełomie październikowym	213
Bibliografia	214
Słownik	217